

őket fedő bokrokat kezükben hozzák a színpadra (v. ö.: *A szentivánéji álom* holdas emberével), mint a színpadi gépek nyugtalanul mozgatott egész mesterkétségét.

A színészi játékban is kevésbé érvényesült Shakespeare szándéka. Orsino hercegnek finom, komikuma abban áll, hogy ideáljának, Olivianak nem mer a szemé közé nézni, csak stafétákat meneszt hozzá, magát meg muzsikába ássa. A bővérű angol barokk-szellem az ilyen emberen csak nevetni tudott. Orsino jellemének komikuma nem jutott érvényre Ungvári László játékában, pedig ismerve színészi képességeit, úgy érezzük, meg tudta volna oldani a feladatot. *Balázs* Samu Malvoliója a darab második felében jó alakítással fejlődik, de indítása elhibázott. Ebből a gőgös, öntelt, s csak úrnője előtt megalázkodó fráterből Balázs Samu ijedt és magával jöhetőetlen valakit formált. A többi komikus szerepet játszó színész nevét tapintatból nem soroljuk fel. Ötlettelenség voltak. Nevetni ugyan nevettek eleget, de mink — tudja Isten — jobban szeretjük, ha a közönség kacag, nem pedig a színész. *Mészáros* Ági Violája azonban bájos és kedves volt; a szöveget szépen, melegen, lendülettel mondta. *Lukács* Margit, mint Olivia, szép színpadi jelenség. A fordítás művét a korán elhunyt *Radnóti* Miklós kezdte el és *Rónay* György fejezte be. Mindkettejük sorai elevenek és a néző fülének kellemesek.

Galamb Sándor.

KÖNYVEK

ÚJ FRANCIA KÖLTŐK. *Rónay* György. — Versfordítások. (Révai kiadás. 1947.)

Komoly és szép a külseje, előkelő a papírja és a nyomása... — Tóth Árpád: *Osszes versfordításai* jut eszedbe — ...örülsz a könyvnek és lassan mindinkább csodálsz, amint megnézed a tartalomjegyzéket, a beosztást, olvasni kezded elejétől végig ... sokáig tartott, amíg fölszívta a nagyon különböző mézű ízeket... de végre is sikerült és elmondhatod: hatalmasan gyarapodtál. Szervesen egybefont, szilárd, sajátos szemponttal, a legmodernebb és legörökebb szemmel végigtekintett képet kapsz száz, vívódó évről. Az a tanulmány, ami a kötetet bevezeti, több mint 80 oldalban részletesen elmondja, mint bukdácsol a költészet a romantika óta betegség és tévely rücskös kövein fölhágva, lecsúszva, elvesztve, szörnyű pesszimiztikus hangulatban, a cél csúcsát szemelől: Baudelairel fölfelé hágva ugyan, de veszélyesen utat tévesztve, Mallarméval megbotolva és tetszhalottként elterülve, majd Valéry merész, délibábos törtetésével, közvetlenül a cél

előtt összeroskadva. S a századelejek optimistán újra lendülnek: Jammes—Jules Romains—Caudel, a naturalizmus manifesztumaival megindult, öszszefoghatóan vitalistának nevezhető alapokon. (Az Abbaye „iskolája” Ch. Vildraccal, Duhamel-al a Romains-i unanizmus jegyében, a nemzedéken és helyen kívül óriássá nőző Claudel totális dinamizmusával.) Majd az első háború után feltörő erők hozzák: Apollinairt, a réalitè poétique-ot, vagyis már a szürrealizmus egy fajtáját teremtő szimultanista-ipszessionista szemléletet, a Tzara által hirdetett dadaizmust, A. Breton szürrealista deklarációját, Eluard tisztult, Supervielle komikusan, Jouve vallásosan értelmezett szürrealizmusát. Aragon a kommunizmus kollektív és ellenálló szemléletébe menekülő szürrealista költészetét. Ide sorakozik még Georges Haldas, a svájci, Loys Masson, a réunioni származású költők és a nagy egészségesek: a claudeli Patrice de la Tour du Pin, valamint az apokaliptikus Pierre Emmanuel már közeli csúcst ígérő műve. S mindezt a legelőkelőbb, sűrített filozofikus stílus és nyelv kereteiben; kellő

mennyiségű és jól elhelyezett névvel, számmal, a szövegrészt nem zavaró, a kötet végén elhelyezkedő utalással, úgyhogy a filológiai hitelességet egy percre se vonjuk kétségbe. (Erről egyébként egyes részletek vizsgálata is meggyőző.) Egységesen, egymásból folyó bekezdésekkel, részekkel a formától, ritmustól, stílustól „tartalomig” minden szempontot alkalmaz a nélkül, hogy diskurzív logikájának kategóriái egy pillanattal is kirínnának. S úgy hat ez a tanulmány formájában, mint egy nagyon tudós asszociációs talajú ember óriási intuitív víziója — maradéktalanul papírra vetve. A VERSANYAGBAN a jóútrakelés pontja előttről csak Valéryből kapunk ízelítőt (nyilván azért került ő ebbe a kivételes helyzetbe, mert ha irányánál fogva nem is, de nemzedéki elhelyezkedésénél fogva rá „a legújabb” illik.) Azután Jammestől mindazok a nevek szerepelnek 5—6 verssel, akiket ímént is említettünk. (Tehát 1900—47.) Hozzá még: Montherlant és Robert Ganze (viszont Tzara és Breton nem). Megemlíthetjük, hogy a legtöbb vers Superville-től van és a gyűjtemény legkevésbé ismert nevei Haldas, Ganzó.

*

A kötet úgy, amint van, a maga egészében: bevezető és versanyag, apróbetűs hátraillesztett bibliografiai jegyzetanyag; *harmonikusan összeillesztett mű*. A bevezető valóban „bevezet” a versekhez (időben és módon) annak ellenére, hogy teljesen önálló tanulmány, a versek valóban illusztrálják a tanulmány képleteit, pedig jól elképzelhető, hogy nem rendszeres és a tanulmány koncepciója szerint gondosan megválogatott fordítói munka, hanem — legalább is részben — a költő tollára akadt darabok gyűjteménye. S a harmóniaérzést pedig nemcsak az egybeilleszkedés, hanem egy tudatos fonal (sokat keresett, végre fölaltált értékes gyönyögszeml): az egészséges, a helyes, a reális élőmozgó, valóságot, közérthetően (vagyis közösségi funkcióval) megragadó irodalom (azaz itt még csak költészet) végigvezetése kelti. Igen, végigvonul az első betűtől az utolsóig a költői szem-

lélet és világerzés egyetemességének, teljes valót megfogó törekvésének, azaz katolicitásának sajátos szempontja. Minden költő annyit ér, amennyiben teljességre törő a szemlélete. Ezért elismerjük, hogy ez vagy az ragyogó költő (Valéry lehet, mondjuk, ragyogóbb Emmanuelnél, ezt Rónay talán nem vonja kétségbe, de Emmanuel sokkal többet ér Neki, Nekünk, az eszményi, par excellence költészetnek, mert a helyes, a reális stb., stb. költészetet jelenti), de csak ragyogó *eretnek*. (Az eretnokség főfajai: „a költő ott kezdődik, ahol az ember végződik” — profán divinizáció; és: közösségellenes elzárkózás mindentől, ami anyag, forma, vagyis emberien értelmes.)

Álljunk azonban meg egy pillanatra ennél a szónál: eretnokség. Mégis, talán nem kellett volna ilyen mindent elsöprő lendülettel kizárni H. Bremond atya esztétikáját a tomizmus, Maritain, Du Bos erejével a költészetből. Elismerjük, hogy *most*, ez kell, hogy *most* itt tartunk, sőt hajlandók vagyunk — de ez részletes vizsgálálat igényelne, amelyre itt nem vállalkozhatunk — a par excellence költészet számára is megengedni ezt a szemléletet, de... eszerint sok olyan is kiszorul aklunkból, akit szívesen bevehetnénk. Azzal indulunk, hogy „minden jó alkotás katolikus” és túl sok alkotót bélyegzünk eretneknek. Például Rónay szemlélete igazat ad Hoognak a La Nef egyik szemleírójának, aki a rhétoriqueuröket (Középkor) szemben Mme Régine Pernoud-val és Chamard professzorral, szürrealizmusukban eretneknek tekinti. Kérdezzük, akár ezeknél, mondjuk a manitizmus, formalizmus, vagy szellemes játék, ha egyszer nem a „salut par la poésie” akarása, vajjon eretnek-e? Vagy a modern korból: a szimbolizmus tisztaság képesése nem rokonszenves vonás-e? Anyagtól megszabadulni akaró Mallarménk *igénytelen, elvonult*, minden könyöklést lenéző *szerény életmódú* vezérekedése nem rokonszenvesebb-e és legalább istenülni-akarása nem közelállóbb-e, mint olyanok magatartása, akik minden istenülési lehető-

séget (a szentségek útját is) kinevetnek? És ha erre azt a választ kapjuk, amit várunk: hogy persze, természetesen így van, akkor újból kérdezzük: miért nem hangsúlyozzuk legalább ezt a rokonságot, miért az „eretnek” szó pejoratív értelmét érezteti a tanulmány, amikor „ragyogó” szavával a vitathatatlan irodalmi értéket elismeri, de a szemléletet másképpen megbélyegzi? A valóságmegragadás veszélyéről: a részleges valóságmegragadásról ugyan azért nincsen szó, mert ez a törekvés a régmúlté és főként a regényé, de legalább helyrebillent volna a mérleg, ha csak említi ezt Rónay. S mi lenne, ha J. Huxleynak lesz igaza, aki a tudatalatti közérthetővé válását jósolja? Akkor hát a Rivière-féle tudatalattira építő szürrealizmus, amennyiben a formákat így-úgy elfogadja, többé nem eretnecség?...

De sietünk kijelenteni: Rónaynak igaza van. Minden aggodalmaink ellenére feltétlenül áll, hogy a mi számunkra a XX. század 5. évtizedében így kell lennie: realisták vagyunk. És ez elég (nem ide tartozik, hogy meddig). Bizony kellett volna ez nekünk a háborúban is, lett volna legalább „poésie de circonstance”-unk, ellenállási költészetünk, mint ahogy nem volt; illik hozzánk ma, mert állítja és építi a kultúra s civilizáció értékeit a mai leromboltságunkban, sőt valahogy állandóbban is hozzánk kapcsolódik, hozzánk magyarokhoz, mert józanul, világosan értelmes, mint a magyar gondolkodás formája. És... — legyünk békességgel — tegyük hozzá: jól elbírjuk mi az eretnekeket is, akik mint az Egyháztörténetben rossz úton bár, de legalább fermentumként fölfelé nyomtak. (Emmanuel, mondjuk így: „rokonabb” Mallarméval, Valéryvel nagybetűs, szimbolikus vezérfogalmaiba, mint első pillantásra, gondoljuk.)

Mindent megfontolva, diadalmasan áll nemcsak a mai magyar katolikus költészet, de a modern magyar irodalom fároszaként is az újonnan megzadagodott, Rónay György által felmutatott, realizmus életérős feltörése: ime, az örök francia figyelmeztetés a legújabbra! Valósággal ilyen iránymutató

jelentősége van az új francia költőknek, s ez jóval tülemlelkedik azon, hogy a magyar műfordítók kötetei között milyen helyet foglal el.

*

Mármost akár a Négyessy-féle verstan magyaros, hangsúlyos verselését, akár a claudeli felfedezésen alapuló verstan hangsúlyt és hosszúságot egyszerre mérő kategóriáit alkalmazom eredetire és fordításra, lehetetlenség elérni a ritmus megegyezését. Ennek egyszerű oka: a francia irodalmi stílus és nyelv analitikus jellegű, míg a magyar szintetikus (a magyar szavak hosszabbak, mint a franciák); továbbá: a magyar versben rövid szótagra gyakran hangsúly kerül (csak a beszédversben, a népdal s így a dalvers az ilyen szótagot gyakran elhúzza), míg a franciában a hosszúra esik a hangsúly. A francia hangsúly jambusos, míg a magyar hangsúly trochaeosos verselő. A hangfestést is lehetetlen magyarban utánozni. Pedig ez a francia vers egyik régi jellegzetes hangulatkeltő eljárása, hiszen más a magyar magánhangzók egymásközi aránya, mint a francia nyelv magánhangzói aránya. Pl. több nálunk az egyfajta e hang. Így a magyar fordító szükségképen inkább magyar verset költ, mint amennyire „hűséges” eredetijéhez. Rónay György mármost úgy oldotta meg a problémákat — és azt hisszük ez a lehető leg-tökéletesebb módszer —, hogy az idegent magyarra „áthangszerelte”. Megtalálta azokat a fogásokat, amelyek a magyarban azt a hangulatot keltik, amit a francia költő a francia nyelven egészen másfajta fogások segítségével ér el. Mindamellettt óvatosan megtartotta — elvei szerint — a külső formáknak és, ami azt hisszük, igen fontos — a gyakran szinte meglepően, a soroknak és szavaknak hűségét is.

Így a kényes összehasonlításra (Radnóti) lehetőséget adó Apollinaire-versek époly elsőrangúak, mint egyes föllelhetetlen eredetijű darabok. A nélkül, hogy oldalszám tagialnánk a részleteket, csak néhány megjegyzést még: a szabadabb formák jobbak a kötötteknél. Valéry fordítása elkerülhetetlenül

laposság felé hajlik és Apollinaire helyenkint idegenes. Viszont a „*Rajnai éj*” tökéletesen teljesíti az elméleti követelményeket. Rónay saját költői hangja cseng Aragonon, Claudelen és Superviellon át. A nagyterjedelmű svádát, vagy emfázist követelő ihletet pazarul át tudja venni. (A „*Világ hajnala*”, a szigorú formájú versek közül egyik legjobb, dante-babitsi szókinccsel!) Talán a legprimérből és lelkünk mélyéig megrázó darabok mégis csak az Emmanuel-versek, különösen a „*Galamb*”. Általában Rónay szókinccsének és beleélőképességének sokrétűsége pedig egyenesen megdöbbentő: a leggazdagabbaktól (Jouve, Jammes) a legegyszerűbbig (Duhamel) bírja, és olvasóját legmagasabb értékelésre készíti.

*

Rónay György hatványozódó ütemben gazdagodó oevvrejében ezek a fordítások előkelő helyet foglalnak el. A műfordítások sorában Rónay: Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád, Radnóti, Halász Gábor örökét veszi át, akik éppen eljutottak Apollinaire, Jammes, Claudel, Cocteau-ig, de csak néhány darabbal. Rónay véget vet most mindenfajta elmaradottságunknak és éppen a legfontosabb terület felé, Franciaország kultúrája felé bekapcsolja kultúránkat a legkorszerűbb haladásba, — tudatosan, szépen, kongeniálisan. *Sárkány Zuárd.*

SZEMBENÉZVE. *Illyés Gyula* versei. — (Révai kiadás. 1947.)

A sorsfordulóhoz — nemzete sorsfordulójához — ért költő nagy lírai számvetése ez a kötet. Az első versekben még csak vibrálva érzik az ösztönös készülődés, a világot elmerítő találkozóra, aztán, a háborús esztendők akarva, nem akarva kitörő vallomásai beteljesítik a képet. Ha valaki is töretlenül kapcsolódik bele a magyar népi-nemzeti költészet hagyományába, *Illyés Gyula* az. Neki kellett szembenéznie, egy nemzet tekintetéként, mindazzal, ami várt reánk s elért. Ezért érezzük úgy, új kötetét kezünkbe véve, nemcsak a nagy költő új verseinek soráról kell számot adnunk, de többről is, másról is. Ezeket a verse-

ket az eleven életté vált történelem írta meg *Illyés Gyula*n keresztül — ha valamikor jogosult a babitsi gondolat: „A dal szüli énekesét”, minden bizonytalansággal a „Szembenézve” verseire és költőjére.

Vannak a lírának pillanatai, amikor kacérkodva föl-föltűnik, meg elillan egy érzés s a költő utánavetheti magát, megragadhatja a verset, vagy elvetélt. Az új *Illyés-kötet* homlokegyenest másfajta ihletből fakadt. Valami fenyegető „Jó Csönd herceg előtt” atmoszféra csap ki a sorok közül: meg is fojtanak a költőt, ha ki nem mondaná őket. Ezek a versek nem sok alakítást, csiszolást tűrtek. Sokszor darabosak, csikorgók, érdes felületűek, legmegrázóbbjaik, akár a halálos veszély sikolya. Irt már *Illyés Gyula* nemesebb zamatú, kiérleltebb, egyenletesebb, esztétikailag minden szempontból tökéletesebb verseket — de az egész magyarsággal együttreszketőbb, kétségbeesettebb lírát nem.

A kötet első fele jórészt már régebről ismert. Mégis, itt más távlatot, jelentőséget és értéket mutatnak ezek a „vihar előtti”, lefojtott hangok. Az összeomlás kavargó lábában született versek magukkal rántják őket s mintegy előkészítők az apokaliptikus kórusnak. Mert a könyv igazi forrponjtja mégiscsak itt kezdődik. A külön tanulmányra érdemes „Rangrejtve” ciklus négy-hat-nyolcsoros versei, mintha az üldözött lélegzetnyi kiáltásai, sóhajtásai lennének — mégis bennük az 1944-es magyarországi hadjárat minden tragikus végzetszerűsége. Végig benne cseng valami megmagyarázhatatlan bizonyosság ebben a tépett hangban. Épp ez a költő levethetetlen magyarsága, ez a hitelenség az elmúlás előtt:

„Veszély, veszély. De mégis képtelen vagyok hinni, baj eshet itt velem, hol dédapám élt! itt! e megzavart jött-ment nyáj itt veszi el a magyart?!“

Csak egy példát ragadtunk ki, de valamiben közös ez az egy, a többi epigrammaszerűen tömör verssel: továbbcsengése van. Érezzük, lehetetlen nem éreznünk, hogy ezek a csöppnyi versek óriási terhet hordoznak. Versma-

gok, ha úgy tetszik, melyek nem fejlődnek ki — és mégis kész alkotások. Bennünk hőmpölyögtetik tovább az emlékezést, a fölbolydított gondolatsort.

A kötet vége felé egyre határozottabbá válik a költőben is a megnyugvás, a megtalált és újra visszanyerendő haza otthon-melege. A legnemesebb konstruktivizmus fűti át ezeket a nagyobblelegzetű, a reformkor Vörösmartyjának föladatára vállalkozó hitvalló verseket. Talán legmegrázóbb köztük „A békeszerzőkhöz” című, melyet szívünk szerint végig idéznénk.

A nyugtalan évek pályájának szép befejezését adja ezekben az újra előre és fölfelé mutató versekben Illyés Gyula:

„Tél volt. Ó, mennyi volt a jaj.
Tél volt. Ó, mennyi a remény.” —

zárja le tiszta decrescendóval az alig remélt harmónia hangján új könyvét. Ez a reménykedés tölti meg mondanivalóval a népéért szorongó költő érett férfihangját. Lírai realizmusában valóban a magyar természet és szemlélet szólal meg — elvetve a jeremiádák s az olcsó lelkesedés túlzásait. Ez a nemes mértéktartás, ez a „józanság” teszi különállóvá és sajátossá Illyést líráinkban. Új könyve a teljesség igényével kapcsolódik műveinek eddigi sorához — legigazibb értéke a nemzeti sors vállalása, a helytállás s az igazi költői föladat, a „virrasztó” és utat mutató szellem természetes magaráltalálása.

Vidor Miklós

LASSIE HAZATÉRT. *Eric Knight* regénye. — (Új Idők kiadás. 1947.)

Az ember álmában néha újra gyermek: otthon van, abban a szobában, melynek minden bútora méghitt, régi jóbarát, a kertben, melynek minden gyümölcsfája neki adja gyümölcsét, az emberek között, kik szeretik és vigyáznak rá — és arra, hogy minden úgy történjék, ahogyan történnie kell. Ha az ember ilyen álomból felébred, akkor gyorsan és szorosan behúnyja szemét újra... hátha sikerül még egy kicsit maradni még, ott, abban a világban, amely oly édes és otthonos.

Igy voltam, amikor Eric Knight könyvét — sajnos, egyetlen éjtszaka alatt — elolvastam: mindig újra akarom olvasni azóta, mert benne szeretnék maradni abban a világban, amelyet rajzol, abban a levegőben, amely megtölti a könyvet és amely élteti azt, aki beleléleki — és amely gyermekkorom boldog levegője. Nem mintha valami régi idők dícséretét zengené. Tartalma időtlen. De mindenki olyan, és minden úgy történik, ahogy azt „öslélkünk” megkívánja. Amikor Björsterne Björnson: *Arne*-jét olvastam, akkor éreztem magam így. Az „így van és így jó, és így való” bizonyossága és a végső győzelem biztos tudata, illetve érzése — talán ez adja a léleknek ezt az otthon-érzést, a gyermekkori boldogság és védettség érzését.

Mindenki jó és nemes ebben a könyvben — csak egyesek úgy tesznek, mintha nem lennének azok. A rosszak is inkább csak egy kicsit butácskák és csak arra valók, hogy idegördítsék az akadályokat, amelyeket a hős Lassie leküzd, és amelyeket nélkül elvégre nem lehetne regényt írni. Az apa olyan, amilyennek egy bányászatyának lennie kell: okos és esetlen, alázatos és bátor, naiv és bölcs és mindig becsületes, mert a becsület az ő legnagyobb kincse, és erre oktatja fiát is. Az anya zsörtölődik és pattog és kidobással fenyegeti a hős Lassie-kutyát, a kutyájáért epelkedő Joe-gyereket, és az őket oly nagyon megértő Carraclongh papát. Amellett mindent megtesz értük és nem engedi megverni a gyereket, amikor Sam Carraclongh már megelégedli fiának a kutya miatt való családellenes magatartását.

És a kutya! A gyönyörű, háromszínű nemesszármazású és nagyműveltségű skót juhász kutya! Amilyet mindnyájan kívántunk gyermekkorunkban! Aki csak minket szeret, de minket aztán mindenekfelett. Aki kiássa magát minden zárkából és átugorja a kerítéseket, és akit mégis mindig vissza kell adni, mert így kívánja a becsület. És akinek végül kis gazdája elcsukló hangon ezt a szép erkölcsi oktatást tartja: „Maradj itt és légy boldog, Lassie — és... és ne gyere többé

haza. És az iskolába se gyere el többé értem. Maradj itt, és hagyj minket magunkra, mert... mert most már nem vagy a mienk, és nem akarunk többé látni soha-soha többé. Mert különben rossz kutya vagy és mi nem szeretünk majd és nem is akarunk látni. És azért ne is törd magad, hogy megint hazagyere, és maradj mindig itt és hagyj minket egyedül. És... és ne gyere haza többé”.

Mondanunk sem kell, hogy a kutya magasabb erkölcsi kódex alapján áll és másnap újra hazajön kis gazdájához. És hazajön messi Skóciából is, hová elvitték. Útközben összekerül a legkülönbözőbb emberekkel, kiknek jellemzése mindmegannyi kis ékszer. Mikor többszörös halálveszély leküzdése után a legvégsőkig kimerülten hazaér, mindenki a világon megérta, hogy a kutya nagyobb árat fizetett azért, hogy kis gazdájánál maradhasson, mint az öreg herceg, aki pénzért megvette: „Nem, ez a kutya sohasem volt az *enyém*” mondja aki megvásárolta.

A becsületességnek, hűségnek, tisztaságnak családias szellemnek, kartársi megbecsülésnek (a többi kutyatenyésztő részéről) a légkörében folyik az esemény, végül minden jóra fordul, és — bár nincs hozzáírva — végül hozzáolvassuk: „és boldogan éltek, míg meg nem haltak”.

Jó ezt a könyvet olvasni, köszönjük Thurzó Gábornak, hogy lefordította!

Stadler Frieda

TITOKZATOS UTAZÁSOK. *Török Sándor.* — (Révai kiadás. 1947.)

Az író az elmúlt pár év távlatából, mintha egy különös régi utazás emlékeiből válogatna, a háború, az üldöztetés és az ostrom élményeiből gyűjtött össze egy kis kötetrevalót. Elmosódó, körvonal nélküli képek az úti jegyzetek modorában, szenvedélymentes, fanyar feljegyzések az emberi szenvedésről, a háború borzalmas kalandjáról. Az utazót Velencében éri 1939 vészthozó nyara s a Canale Grande partján különös látvány ragadja meg figyelmét: két vak kézenfogva átkél egy hídon. Ezzel a láto-

mással kezdődik a kis könyv. A vak vezet világtalant korszak krónikájának lazán, de mégis szervesen összefüggő apró szemelvényeit olvassuk, egy esetleg készülő mű első vázlatát. Ismét megcsodáljuk Török Sándor írásmódjának csodálatos közvetlenségét, páratlan megfigyelőkészségét, az analízis pontosságát és könnyedségét. Ezeknek az írói erényeknek elismerése és hangsúlyozása után mégis bizonyos hiányérzet marad bennünk a könyv elolvasása után. Az író arra vállalkozott, hogy könnyedén csevegvé, kellemes, kesernyés humorával fűszerezve elmesélje, milyen szörnyű poklon mentünk keresztül a háborúban. Ifjú, vidám német fiúkról, marcona és mosolygós SS-gyerekekről ír, akik az óvópincében elmondják, hogy meszárolták le Lengyelországban a zsidókat, — „s nevetnek mind, oly kedvesek, s az adótiszt kisleányát ölükkbe veszik sorra...” Ez a fajta ironia mesterkéltséggel és hamis írói megoldás, amely az irodalomnak rossz mellékösvényeire vezet. Azt vallja, „forró anyag” a könyve. Ez igaz, mégis az olvasónak az a benyomása, hogy az író mindent elkövetett, hogy anyagának hőfokát minél alacsonyabbra hűtse le. Éppen lanygyossága, túlságos temperáltsága a mű egyik legnagyobb fogyatékosága, amit talán egyfajta rosszul értelmezett tárgyilagosság szándéka sugalt. Se író, se olvasót nem elégíthet ki csupán a szórakoztató olvasmány igénye, ha olyan friss és élő élményanyagról van szó, mint az elmúlt háborús éveké. A lényeg, a belső írói mondanivaló, amiért a könyv valószínűleg íródott, elszikkad homályos értelmű tómondatokban, a tragikomikus hangulatú riportban és világfájdalmas bölcselkedésekben. Török Sándor jó író, az itthoniak pár legjobbja közé tartozik. Bizunk benne, hogy tehetsége és becsvágya hozzásegíti a „Titokzatos utazások”-nál teljesebb és kiegyensúlyozottabb értékű művek megírásához. A kötet második, jóval rövidebb terjedelmű darabja, a „Hűsvét” című novella kitűnő széppróza, az író legjobb írásait idézi emlékezetünkbe.

Birkás Endre